

IUSTIN GHERMAN*

LEGEA MAXIMULUI TAXELOR ȘI CONTRIBUȚIILOR COMUNALE DIN 1893 ÎN RETORICA POLITICĂ CONSERVATOARE ȘI LIBERALĂ

Venirea la putere a guvernului conservator la sfârșitul anului 1891, după o perioadă de instabilitate politică marcată de succesiunea a cinci cabinete de factură junimistă, conservatoare și liberală, a adus, pentru moment, liniștea mult așteptată în țară. Intrați de trei ani în opoziție, liberalii considerau totuși că era momentul revenirii lor la conducerea statului; mai ales că acum aveau un lider recunoscut de toată lumea, în persoana lui Dimitrie A. Sturdza, dar și o direcție mai clară de administrare a puterii. Pe aceste considerente, național-liberalii au avut, până în 1895, atunci când conservatorii s-au retras de la guvernare, o poziție deloc amiabilă față de cabinetul aflat la conducere, acționând prin diverse metode pentru a-l scoate atât din grațiile regelui Carol I, cât și ale populației.

Caracterizată de o potențată activitate legislativă – asigurată prin programul de guvernare junimist „Apel către alegători” –, perioada 1891–1895 a avut, din acest punct de vedere, mai multe direcții de dezvoltare. Una dintre cele mai importante reforme propuse a fost legea maximului taxelor și contribuțiilor comunale. Parte integrantă a concepției politico-financiare a guvernului, inițiativa legislativă din aprilie 1893 a stârnit reacții dintre cele mai vehemente, atât din partea opoziției liberale, cât și a publicului larg. Esența legii consta în mărirea taxelor de consumație asupra produselor fabricate în comune și proporționarea lor la cuantumul taxei produselor importate. Nu e dificil de anticipat că opoziția a găsit un teren propice de exploatat, mai ales printre cei direct vizați, cărora li se impunea o nouă și indezirabilă cheltuială¹. Prin urmare, liberalii au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a transforma legea într-o armă politică de răsturnare a guvernului; acestuia îi rămânea, ca unică soluție, apărarea proiectului în Parlament, prin recurgerea la un discurs solid și, sperau miniștrii, suficient de convingător².

* Drd., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

¹ Eforturile liberalilor au fost sesizate, destul de tardiv însă, și de trimisul englez la București, A. G. Vansittart, care îi scria prim-ministrului englez, marchizul de Salisbury, că străduințele opoziției de a incita populația rurală împotriva guvernului au fost înlesnite de adoptarea legii maximului (Sorin Liviu Damean, *Diplomați englezi în România, 1881–1914*, vol. II, doc. 136, A. G. Vansittart către Salisbury, 29 noiembrie 1894, Craiova, Editura Universitară, 2009, p. 157).

² Conduc de două partide sensibil egale ca forță (liberal și conservator), fie prin valoarea membrilor sau a numărului lor, poporul „suveran” era și el împărțit în două tabere, fiecare luptând pentru principiile grupării politice care o reprezenta în Parlament. Aveam, așadar, un partid al marilor proprietari de pământuri, „cu reputație stabilită prin sireaua familiilor din care se trăgeau”, și un altul alcătuit din funcționari, negustori sau meșteșugari, toți formând acea stare de mijloc numită burghezie, care avea ca principal scop, după

Dezavuată de liberali încă din primul moment, legea a fost aplicată, odată cu revenirea lor la putere, chiar cu mai multă meticulozitate decât își imaginaseră conservatorii³. Mai mult, „stânga” nu s-a rezumat doar la simple critici în Parlament sau în alte întruni publice, ci s-a folosit și de neputința unei însemnate părți a populației de a înțelege corespunzător măsurile adoptate de cabinetul în exercițiu. Această poziție nu era însă decât o strategie firească a unui partid aflat în opoziție, care, sub noua direcție a lui Dimitrie A. Sturdza, înțelegea să atace guvernul prin toate mijloacele posibile⁴.

Concomitent cu dezbaterile legii maximului taxelor, Regatul s-a confruntat, pe plan intern, cu un episod extrem de delicat, care a marcat profund dinastia de Hohenzollern din România. Idila dintre prințul moștenitor Ferdinand și Elena Văcărescu, puternic susținută de regina Elisabeta, a generat ecouri deloc binevoitoare în Occident, dar, mai ales, a acaparat nedorit de mult atenția regelui Carol I. Fidel stilului său cazon și autoritar, monarhul nu putea face compromisuri nici chiar pentru nepotul său, obligându-l să întreprindă o călătorie în străinătate pentru a o uita pe Elena. Mai grav însă era faptul că relația matrimonială cu Elisabeta degenerase până aproape de divorț, compartamentul reginei fiind, în ochii lui Carol, unul inacceptabil: „De doi ani mă străduiesc să-ți deschid ochii asupra bandei trădătoare căreia din păcate i te-ai dat pe mână *pied et poings lies* și parțial și pe mine. Prin spiritism ai ajuns să faci lucruri incredibile și ți-ai uitat datoriile sacre față de mine. Ca să te conving în ce mod infam ai fost mințită și înșelată am adunat dovezi irecuzabile”⁵. Pe lângă acest episod nefericit, viața personală a monarhului a fost zguduită de o altă veste, care l-a distras și mai mult de la rolul său de rege al României: castelul părintesc fusese cuprins de un incendiu, în care arseseră o bună parte din documentele și obiectele de preț ale familiei de Sigmaringen. Într-o scrisoare pe care i-a trimis-o surorii sale, Maria de Flandra, Carol I își exprima „impresia devastatoare” care îl cuprinsese la auzul veștii:

Nu este cu putință ca durerea pe care ți-a pricinuit-o nenorocirea incendiului care a mistuit scumpa noastră casă părintească să fie mai mare decât a mea. Sunt profund mâhnit de această dureroasă pierdere. Ceea ce am pierdut noi prin dispariția acestor încăperi pline de amintiri este de neînlocuit, căci un material prețios pentru istoria casei și familiei noastre a căzut pradă flăcărilor⁶.

Feriți oarecum de ochiul atent și adesea „omniscient” al regelui, liberalii nu au scăpat oportunitatea inițierii unei noi ofensive împotriva conservatorilor; cu atât mai mult cu cât reforma pe care aceștia o propuneau avea „darul” de a încita o populație și

practica de atunci, „mai întâi să cumpănească și apoi să precumpănească echilibrul politic al maselor alegătoare” (George Costescu, *Bucureștii Vechiului Regat*, București, Editura Capitel, 2005, p. 313–316).

³ Dimitrie A. Sturdza a publicat chiar un manifest prin care, combătând cu vehemență legea, a promis că o va desființa din primul moment în care va veni la putere. Sturdza a preluat conducerea guvernului după doi ani și jumătate, însă legea maximului nu numai că nu a fost abrogată, dar a primit chiar unele „îmbunătățiri”, privitoare la alte produse ce urmau a fi taxate (Constantin Bacalbașa, *Bucureștii de altă-dată, 1885–1900*, vol. II, București, Editura Albatros, 2007, p. 196).

⁴ Titu Maiorescu, *Istoria contemporană a României (1866–1900)*, București, Editura Universității „Titu Maiorescu”, 2002, p. 258. Cu o deosebită acuitate era surprinsă această atitudine și de Constantin Bacalbașa, care, fără a avea o viziune partinică, aprecia reformele introduse de cabinetul conservator ca fiind „legi foarte bune, legi necesare consolidării statului și ordinii în stat”; dar care se loveau constant de opoziția înverșunată a liberalilor: „Toate legile sunt astfel lovite de discredit mai înainte chiar de a fi votate” (Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 196).

⁵ Sorin Cristescu, *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen, 1878–1905*, Carol I către Elisabeta, 17/29 aprilie 1893, București, Editura Paideia, 2012, p. 272.

⁶ *Ibidem*, Carol I către Maria de Flandra, 21 aprilie/3 mai 1893, p. 318.

așa împovărată de taxele existente. Văzut ca o măsură „profund vexatorie și nedreaptă”, proiectul a fost întâmpinat cu ostilitate atât la orașe, cât și la sate⁷. Întreținute cu „grijă” de liberali prin diverse întruniri și manifestații, protestele populației nu au creat o situație prea agreabilă cabinetului conservator. Adevărata luptă ideologică însă a avut loc pe un alt teren și cu alte arme, propaganda liberală din cadrul adunărilor publice fiind înlocuită cu un discurs mai defensiv pe alocuri, dar la fel de percutant și ostentativ⁸.

În Parlament au avut loc dezbateri furtunoase pe marginea inițiativei legislative a ministrului de Interne, Lascăr Catargiu. Deși în istoriografie s-a avansat ideea conform căreia proiectul de lege i-ar fi aparținut ministrului Domeniilor, Petre P. Carp, atât cercetarea documentelor inedite, cât și a dezbaterilor parlamentare ne-au condus către ipoteza, mai plauzibilă, care îi conferă lui Lascăr Catargiu paternitatea demersului. Luând în considerare nenumăratele scrisori ale primarilor nesiguri de noile prevederi și permanenta corespondență dintre Catargiu și reprezentanții locali ai puterii, este greu de crezut ca legea ar fi emanat de la Ministerul Domeniilor. Mai mult, implicarea extrem de redusă a ministrului Domeniilor în dezbaterile derulate pe marginea proiectului – spre deosebire de Lascăr Catargiu care, într-un mod mai degrabă atipic, s-a expus cu dezin-voltură atacurilor aprige ale opoziției – și formularea explicită, chiar „răspicată”, a liberalului Petre S. Aurelian, prin care îi atribuia calitatea de autor ministrului de Interne, conferă aserțiunii noastre un grad mult mai mare de probabilitate⁹.

Proiectul de lege a fost adus pentru prima oară în discuție în Camera Deputaților, în cadrul ședinței de la 22 martie 1893, raportor fiind Ion C. Grădișteanu. După afirmațiile acestuia, trei principii de bază aducea noul proiect față de legea aflată în vigoare: accizele produselor autohtone se transformau din taxă de intrare în taxă de consumație, fiind obligate, prin urmare, la o uniformizare cu produsele importate;

⁷ Ion Bulei, *Conservatori și conservatism în România*, București, Editura Enciclopedică, 2000, p. 185. P. P. Carp refuza și cuvântul „drept” în materie financiară: „Am susținut că impozitele existente trebuiesc așezate pe o asietă ceva mai rațională, nu mai dreaptă, căci cuvântul de drept în materie de impozite îl repudiez” (*DAD*, ședința din 9 martie 1890, p. 1093).

⁸ Ion Bulei, *op. cit.*, p. 186. Ușor detașat de politica internă din cauza problemelor personale, Carol I comenta în termenii cei mai drastici reacția opoziției liberale la aducerea proiectului de lege a maximului. Într-o scrisoare adresată fratelui său Leopold, regele se arăta mulțumit de situația internă a României, calificând manifestările din țară drept „o agitație sterilă care a depășit limitele bunului simț”. În ceea ce-i privește pe liberali, acțiunile lor îl dezgustau pe Carol, mijloacele utilizate fiind doar un semn al stării haotice în care se afla partidul: „Opoziția, cuprinsă de nerăbdare, și-a pierdut capul cu totul, nu mai ascultă nici măcar de liderii ei și se servește de cele mai rele elemente și de cele mai josnice mijloace numai și numai ca să răstoarne guvernul”. Nici liderul liberalilor nu era cruțat de criticile monarhului, el rămânând totuși în grațiile acestuia în eventualitatea unei schimbări de guvern: „D. A. Sturdza este complet dominat de oamenii săi și are de ales: ori să rămână șeful lor, ori să se retragă. Eu prefer să-l știu pe el în fruntea Partidului Liberal, căci în cazul unei schimbări de guvern voi avea măcar un om capabil să guverneze” (Sorin Cristescu, *Scrisorile regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen*, Carol I către Leopold, 23 mai/4 iunie 1893, p. 277).

⁹ Doi dintre autorii pe care îi avem în vedere sunt istoricul Ion Bulei și memorialistul Constantin Gane. Bulei critica fără ocolișuri proiectul elaborat, arătând că reforma întreprinsă crea o distanță și mai mare între guvern și popor: „Nu la fel de bune erau concepțiile fiscale ale lui P. P. Carp. Proiectul său de lege asupra maximului taxelor și contribuțiilor comunale așeza taxe nu numai pe produsele care urmau să intre în comune, ci și pe cele care se fabricau în comune, deci pe toate articolele de consum” (Ion Bulei, *op. cit.*, p. 185). Pe de altă parte, Gane vedea într-o altă lumină reformele introduse de ministrul Domeniilor în timpul celor cinci ani de guvernare: „Era o întreagă diferențiere de mentalități care trebuie relevată: Carp voia prin legea descentralizării administrative, prin legile comunale, prin legea maximului, să ușureze sarcina administrației centrale a statului, care trebuia să-și întrebunțeze toată activitatea numai în vederea marilor sale interese generale. A fost una din homericele lupte duse de Carp împotriva unei lumi întregi”, conchidea ușor exaltat apologetul nedismulat al liderului „Junimii” (Constantin Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, vol. II, Iași, Editura TipoMoldova, 2010, p. 69).

unificarea tarifului comunelor urbane cu cele rurale (prevedere care a fost mai apoi modificată de comitetul delegaților); și înlăturarea contrabandei prin crearea unor zone de control de 5 sau 10 kilometri, în funcție de dimensiunea orașelor vizate. Se preconiza, astfel, o percepere mai eficientă a taxelor venite din interiorul comunelor și, totodată, o precizare mai clară a modului în care aveau să fie impozitate produsele¹⁰.

Proiectul de lege a maximului taxelor și contribuțiilor comunale era format din 12 articole, la care era anexat și un tablou al noilor taxe prevăzute, ce intra în vigoare odată cu votarea legii¹¹. Tabloul avea mai multe secțiuni, împărțite după natura produselor supuse impozitării, după cum urmează: băuturile și lichidele, în general (parfumuri sau apă minerală); așa-numitele mărfuri comestibile, carne, lapte, pește, brânză, miere și alte alimente de bază; combustibil; materiale de construcții și alte produse precum: fân, uleiuri provenite din esențe exotice, săpun ș.a.

Primele șapte articole ale proiectului stipulau următoarele: determinarea și evidențierea rolului comunelor în stabilirea taxelor; modul în care ele aveau fie percepute; distincția care se făcea între impozitarea produselor autohtone și a celor străine; maximul pe care o comună îl putea aplica taxării unui produs ce putea varia prin natura sa, cum ar fi laptele sau alcoolul; obligația comercianților și producătorilor de a plăti taxa de acciz în momentul scoaterii produselor din depozite; posibilitatea comunelor de a fixa anumite privilegii articolelor fabricate în interiorul comunei, în proporție cu valoarea taxelor pentru combustibilul și materia primă aflate la baza producerii lor; și stabilirea unor regulamente locale, votate de consiliile comunale și aprobate de Ministerul de Interne, prin care se precizau limitele de percepere și perimetrul ariei supuse taxei de acciz¹².

Articolul 8, ce avea ca obiect înlăturarea fraudei și a contrabandei, stabilind cazurile și modurile în care depozitele de băuturi spirtoase și de vinuri puteau primi autorizația de funcționare, pe o rază de 5 kilometri pentru județe și 10 kilometri pentru marile orașe: București, Iași, Craiova, Botoșani sau Turnu Severin. Articolele 9 și 10 prevedeau tariful și regulamentul pentru folosirea bunurilor din domeniul public al comunei (serviciul apelor sau al salubrității) și scutirea de taxe de care beneficiau instituțiile statului (căile ferate, ateliere militare sau telegrafo-poștale) pentru materialele întrebunțate în scopul exploatării sau propriilor lucrări. Ultimele două articole stipulau că, începând cu anul financiar 1894–1895, toate comunele să aplice taxele prevăzute în noua lege, dispozițiile contrare ei fiind abrogate¹³.

¹⁰ Dispozițiile generale din regulamentul pentru punerea în aplicare a legii maximului taxelor comunale aveau în vedere următoarele lucruri: art. 1 stabilea că încasarea taxelor și contribuțiilor comunale avea să se realizeze conform legii din 16 februarie 1887, cu modificările survenite în urma legii din 1893; art. 2 prevedea că taxele se vor percepe la intrarea articolelor de consumație în oraș; art. 6 stipula că obiectele produse în interiorul comunei vor fi supuse la plata acestor taxe în momentul scoaterii din fabrică pentru a fi puse în vânzare (ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 1630/1893, f. 6–7).

¹¹ *Ibidem*, dosar 1881/1894, f. 1. Legea avea să întâmpine, imediat după intrarea ei în vigoare, o serie de probleme în materie de aplicare. Astfel, după ce îi cereau ministrului de Interne aprobarea regulamentului de aplicare a legii maximului votată de Consiliu, celor mai mulți dintre primarii țării le era neclar cum și în ce măsură se modificase legea maximului abia abrogată (*ibidem*, f. 6). În Câmpulung-Muscel, primăriei îi era neclar modul de aplicare a articolelor 7 – cele mai mari probleme în aplicare au fost suscitade de acest articol – și 9 (*ibidem*, dosar 1911/1894, f. 1–4). Același lucru s-a petrecut și în cazul județului Teleorman, al cărui prefect îi trimitea o scrisoare lui L. Catargiu; îl înștiința de necesitatea clarificării proiectului de regulament întocmit de fostul comitet permanent, el având nevoie de aprobarea Ministerului de Interne pentru a trece la aplicarea legii maximului (*ibidem*, dosar 27/1895, f. 1–2).

¹² *Desbaterile Senatului*, ședința din 11 mai 1893, p. 1027–1028.

¹³ *Ibidem*, p. 1029.

Dezbaterea generală a început în aceeași zi de 22 martie, sub auspicii deloc liniștite, tonul fiind dat, după cum era de așteptat, de oamenii politici liberali. Înainte de aceasta însă, raportorul legii, Ion Grădișteanu, semnala existența mai multor proteste ale unor pescari din Ploiești, o cerere din partea Eforiei spitalelor de a nu se mări taxele comunale asupra medicamentelor elementare și mai multe petiții ale unor societăți de încurajare a industriei naționale și de la unii comercianți din București și Turnu Severin¹⁴. Acesta a fost completat apoi de liberalul Emanoil M. Porumbaru, care îi înștiința pe deputați de proliferarea unor manifestații violente în țară, stârnite de legea maximului. Ele, recunoștea oratorul, ar putea fi folosite de opoziție, invocând și încercările făcute până atunci pentru înlăturarea conservatorilor de la conducerea țării¹⁵.

Modificările propuse ulterior de primarul Bucureștiului, Nicolae Filipescu, nu au creat o stare de spirit mai favorabilă, împotriva proiectului luând cuvântul chiar un important membru al majorității, primarul Galațiului, Constantin Ressu. În viziunea lui, proiectul ministrului de Interne constituia o dovadă clară a faptului că Partidul Conservator, de la venirea sa la putere, în 1888, și până la acel moment, nu făcuse nimic pentru schimbarea sistemului de impozite. Mai mult, deputatul conservator propunea ca discuția asupra proiectului de lege să fie amânată până după vacanța parlamentară – se apropiau sărbătorile de Paște –, deoarece o ședință și jumătate, cât mai rămăsese la dispoziție, nu putea acoperi dezbaterile unei legi de o atare importanță; mai ales că se preconiza ca aplicarea ei să se facă începând cu anul 1894.

Combătut de conservatorul Grigore Triandafil, care afirma că era foarte important ca proiectul să fie votat cât mai repede, „pentru a procura comunelor resursele necesare pentru ca ele să poată face față tuturor îndatoririlor și cerințelor”¹⁶, Ressu era apărat, surprinzător sau nu, de un liberal. Astfel, Constantin I. Stoicescu își începea discursul prin a evidenția convingerea absolută a colegilor săi de partid că amânarea dezbaterii proiectului după Paște era iminentă: „aveți înaintea d-voastră o lege care izbește pe contribuabili, pe industriași, pe comercianți și toate clasele societății”, trebuind cunoscută posibilitatea respectivelor categorii sociale de a suporta noile impozite¹⁷. Lui Stoicescu i-a răspuns într-un mod ferm ministrul Cultelor, Take Ionescu. El intuia dorința preopinientului de a retrimite proiectul înapoi în comitetul delegaților, ceea ce ar fi echivalat aproape cu respingerea sa *de facto*. În ceea ce privește periclitarea economiei naționale prin votarea unui asemenea proiect, ministrul Cultelor îi amintea adversarului său că o mișcare similară săvârșiseră și liberalii atunci când, cu prilejul încheierii convenției de comerț între România și Germania, puseseră produsele străine de import pe picior de egalitate cu cele autohtone¹⁸.

¹⁴ DAD, ședința din 22 martie 1893, p. 1056.

¹⁵ Nicolae Isar, *Doctrina și legislația junimist-conservatoare în dezbaterile Parlamentului român. 1891–1895*, București, Editura Universității din București, 2007, p. 113. Această luptă continuă dusă de liberali pentru a veni la putere era taxată dur și de ziarul conservator „Timpul”. Redactorii de acolo sesizau în nemulțumirea lui Dimitrie A. Sturdza o nouă încercare de a lupta împotriva cabinetului aflat la putere: „Căci agitarea spiritelor, ațâțarea tuturor patimilor rele, a fost și va fi veșnic tactica partidului liberal; din agitație și prin agitație s-a născut și a trăit acest partid și așa vrea să și moară. Dar ele (ziarele liberale) nu se vor abține numai de la laude, dar vor critica cu patimă tot ce va face guvernul conservator, vor găsi că tot ce face e rău și că duce țara la pieire. Departele de a-i recunoaște cel mai mic merit, ele vor denunța totdeauna guvernul conservator ca pe un dușman al țării, a cărui țintă nu e întărirea și mărirea patriei, ci slăbirea și micșorarea ei” („Timpul”, 15/27 decembrie 1893, p. 1).

¹⁶ DAD, ședința din 22 martie 1893, p. 1056.

¹⁷ *Ibidem*, p. 1057.

¹⁸ *Ibidem*, p. 1058.

Ultimul cuvânt în chestiunea amânării i-a aparținut lui Nicolae Voinov. Spre deosebire de C. Ressu, care abordase un discurs mai insidios, Voinov s-a pronunțat în favoarea aceleiași idei deoarece, constata el, problema „este cu atât mai serioasă cu cât ea trebuie a fi considerată și din punctul de vedere internațional, și cu cât ea interesează de aproape întreaga țară”¹⁹. După mai multe insistențe, în care deputatul a relevat necesitatea unei analize mai judicioase a proiectului, propunerea de amânare era supusă votului. Rezultatul a fost unul pozitiv, dar destul de strâns: 61 de bile albe și 57 negre, hotărându-se astfel ca dezbaterile să înceapă în prima zi de după revenirea din vacanța de Paște.

Ședința din 5 aprilie a stat sub semnul unui antagonism deloc voalat între tabăra liberală și cea conservatoare. Prezentarea unor petiții de protest împotriva legii maximului (venite din partea populației) către comitetul delegaților și intervenția agresivă a liberalului Nicolae Fleva au sporit și mai mult starea de tensiune existentă. Fleva îl întreba pe George Manu, președintele Camerei Deputaților: de ce ordonase ca jandarmii să se poziționeze în jurul Parlamentului, obligându-i pe reprezentanți „să discute sub presiunea forței armate”²⁰? Răspunsul lui Manu a fost prompt, semnalandu-i că tocmai numărul atât de mare de oameni adunați acolo putea pune în pericol buna desfășurare a ședinței, el fiind nevoit să apeleze, prin urmare, la prefectul poliției pentru evitarea unei situații indezirabile²¹.

După liniștirea spiritelor și o promisiune fermă din partea generalului Manu, conform căreia „libertatea absolută este garantată fiecărui deputat”, cel care lua cuvântul pentru dezbaterile introductivă a proiectului era Mirea Dimitrescu, membru al Camerei de Comerț din București. Remarcând încă de la începutul discursului importanța legii prezentate în plenul Camerei Deputaților, oratorul evidenția, totodată, și partea ei nefastă, cea care stârnise atâtea convulsii și manifestații în Regat: ne gândim la articolul 2, deoarece „singur acest articol a făcut să se miște industriașii și comercianții atât din județe, cât și din Capitală”²². Sugestia sa a fost ca articolul menționat să fie modificat, astfel încât toate produsele fabricate în comună să fie scutite de taxe și numai, cu excepție, anumite produse ale comunei să fie impuse la acciz. Ministrul de Interne a tranșat însă chestiunea în mod categoric. El afirma explicit că îi era imposibilă retragerea articolului, singura concesie pe care ar fi acceptat-o fiind ca valoarea taxei pentru fiecare obiect să fie mai clar precizată, pentru o transparență sporită în aplicarea legii. Tonul cu care și-a încheiat intervenția părea să încurajeze eventualele ameliorări susținute

¹⁹ *Ibidem*, p. 1059.

²⁰ *DAD*, ședința din 5 aprilie 1893, p. 1077. Evenimentele au fost surprinse cu acuitate și de regele Carol, care îi scria fratelui său, Leopold: „Ieri au avut loc tulburări destul de grave. Din cauza noilor taxe orășenești care urmează a fi votate de Camere, populația a vrut să facă presiuni asupra corpurilor legislative. Opoziția s-a folosit de nemulțumirea generală și a venit cu bande întocmite la Mitropolie, unde s-a ajuns la încăierări. Miniștrii au fost atacați cu pietre când au ieșit din clădirea Camerei. Domnește o oarecare agitație, dar totul se va liniști în curând” (Sorin Cristescu, *Scrisorile Regelui Carol I din arhiva de la Sigmaringen*, Carol I către Leopold, 6/18 aprilie 1893, p. 273).

²¹ *DAD*, ședința din 5 aprilie 1893, p. 1078. În presa liberală, scenele din Capitală erau descrise într-un stil cel puțin tendențios, acțiunile întreprinse de guvern împotriva populației fiind intenționat exagerate: „Guvernul s-a tăvălit din nou în sânge. Conservatorii au urcat treptele puterii, omorând peste o mie de țărani; acum, la apusul stăpânirii lor, că își pun poliția lor de bandiți, scot jandarmii, fac să intervină trupele pentru a măcelări poporul Capitalei. Poporul s-a dus, în mod pașnic să protesteze energic la Parlament în contra unor taxe asupritoare, ruinătoare pentru comerț și industrie”. Carp și Marghiloman ar fi fost cei care ar fi dat ordin jandarmeriei să șarjeze mulțimea, iar „sângele începu să curgă cu îmbelșugare” („Voința Națională”, 7/19 aprilie 1893, p. 1).

²² *DAD*, ședința din 5 aprilie 1893, p. 1078.

de opoziție: „Nu ne opunem la modificarea legii. Propuneți amendamente, le vom discuta și vom vedea care pot fi admise”, conchidea cu seninătate bătrânul prim-ministru²³.

Într-o notă similară, Nicolae Filipescu, iritat că opoziția încă depunea toate eforturile pentru ca proiectul să nu intre în dezbateră Camerei, cerea celor din majoritate să răspundă incriminărilor aduse de liberali, propunând *ex abrupto* luarea proiectului în discuție. Primarul Capitalei a pornit apoi un atac virulent la adresa minorității, pe care o acuza de ipocrizie și lipsă de temeritate; deoarece, după toate inexactitățile pe care le răspândise în presă și la întrunirile publice organizate, „mă așteptam ca cel puțin astăzi să fi primit discuția pentru a se face lumină deplină, iar nu să o refuze pentru ca să putem și noi, la rândul nostru, să răspundem la tot ce s-a spus în contra noastră”²⁴. Filipescu și-a încheiat discursul învinuindu-și adversarii politici de trădarea intereselor țării prin măsurile pe care le luaseră în domeniul fiscal și comercial; dar și pentru că manipulau populația, prin răspândirea unor informații false. Încercările repetate ale deputaților din minoritate de a amâna din nou dezbateră proiectului au eșuat și de această dată. În urma votului (33 de bile albe și 70 negre), s-a decis, finalmente, începerea discutării efective a legii ce stârnise atâtea valuri de nemulțumire în țară.

Primul deputat care a luat cuvântul în cadrul dezbaterii generale a fost liberalul Constantin I. Stoicescu. El evidenția faptul că toate proiectele aduse de guvern fuseseră urmate de largi proteste, motivul fiind că executivul „nu ține seama de simțămintele țării”, pe care nici măcar nu le cunoștea. Pentru a-și întări ideea, Stoicescu utiliza o formulare plastică, grăitoare pentru situația încordată de atunci: „[...] acesta este proiectul care pare că a aprins cel mai mare foc în toată țara, foc la dogoarea căruia sper că se va nimici, că se va preface în cenușă acest proiect”²⁵. Liberalul nu înțelegea motivul pentru care conservatorii propuseseră proiectul de lege, de vreme ce sistemul de taxe existent se baza pe o lege votată în anul 1871, în timpul unei alte guvernări conservatoare; le reproșa graba și o judecată superficială în conceperea lui. La întrebarea dacă miniștrii consultaseră vreuna dintre Camerele de Comerț din țară, Take Ionescu răspundea afirmativ, completat fiind de Petre P. Carp, care susținea că solicitarea delegaților acestor camere de a se desființa taxele de acciz era complet nerațională²⁶. Făcând o analiză detaliată a proiectului și a noilor prevederi pe care le aducea, Stoicescu concluziona că sistemul de impozite care urma să intre în vigoare era unul „vexatoriu, nedrept, imposibil și atât de costisitor că ar trebui să renunțați mai bine la dânsul decât să faceți parte din reforma pe care ați prezentat-o”²⁷.

Încercările repetate ale deputatului de a-și continua expunerea s-au dovedit imposibile deoarece, între timp, mulțimea din curtea Mitropoliei devenise extrem de zgomotoasă: „Și acum sunt șarjați cetățenii de escadronul de jandarmi care se aruncă cu sălbăticie asupra cetățenilor, veniți să vă ceară a nu vota o lege care e o adevărată rătăcire. Când afară se omoară cetățenii, eu nu pot filosofa aici cu d-voastră”, exagera în mod intenționat Stoicescu²⁸. După o scurtă pauză, deputatul liberal și-a manifestat din nou repulsia față de principiile proiectului, subliniind, într-o notă partinică, faptul că

²³ *Ibidem*, p. 1079. Acest articol avea să fie aspru criticat și de principalul ziar liberal, care caracteriza legea ca fiind una ce trăda interesele țării: „Legea maximului e făcută în favoarea străinilor și în detrimentul românilor; aici stă chestiunea de căpetenie, iar nu în taxe mai urcate sau mai scăzute”, ignorând însă măsurile luate de guvernele liberale în același domeniu („Voința Națională”, 20 martie/ 1 aprilie 1893, p. 1).

²⁴ *DAD*, ședința din 5 aprilie 1893, p. 1079.

²⁵ *Ibidem*, p. 1119.

²⁶ *Ibidem*, p. 1120.

²⁷ *Ibidem*, p. 1122.

²⁸ *Ibidem*, p. 1123.

partidul liberal gestionase mai eficient regimul produselor autohtone față de acela al mărfurilor din import.

Un discurs favorabil legii a avut conservatorul Ion G. Miculescu. El menționa că, deși fusese adeptul amânării dezbaterii, cele două săptămâni care trecuseră de la prezentarea proiectului în Camera Deputaților fuseseră suficiente pentru a se convinge de importanța votării legii; care ar fi adus „un serviciu imens tuturor comunelor care vor să se folosească de latitudinea bugetară ce le-o acordă proiectul guvernului”²⁹. Îndreptându-se, ulterior, asupra lacunelor sesizate de liberali, cu predilecție asupra articolului 2, deputatul proclama cu tărie caracterul binefăcător al articolului în cauză pentru interesele industriei românești. El își argumenta ideea folosindu-se de principiul descentralizării administrative, atât de des invocat de ambele partide, dar niciodată concretizat cu adevărat. Astfel, în opinia lui Miculescu, pe lângă descentralizarea administrativă, se mai impunea și cea „politico-economică”, lucru pe care articolul 2 din legea maximului îl statua foarte clar. Exemplul pe care îl aducea deputatul conservator era diferențierea substanțială care s-ar fi creat între produsele din București și cele din Iași, în cazul în care articolul 2 s-ar fi modificat după cerințele opoziției: „Săpunul, lumânările din București nu plătesc nimic pentru 200 de mii de locuitori; cum vor concura lumânările de la Iași, săpunul de la Botoșani, când sunt lovite cu taxe care nu lovesc în fabricile concurente din Capitală”. Subliniind concludiv, și totodată ușor emfatic, cât de importantă era capitala țării, înaintea ei trebuind să prevaleze mereu „viu și prezent spiritul național”³⁰.

Ședința de la 6 aprilie a început în aceeași atmosferă tensionată. Nicolae Fleva l-a interpelat pe Lascăr Catargiu cu privire la „brutalitățile și scenele sângeroase” din țară, lucru care a stârnit apostrofări puternice din partea majorității. Situația creată l-a determinat pe generalul Manu să le atragă atenția lui Fleva și lui Vasile G. Morțun – care între timp se asociase intervenției colegului din minoritate – că nu se poate continua ședința într-o atmosferă turbulentă: „Eu nu pot să dau cuvântul până nu vă luați locurile. Nu pot prezida o Cameră turbulentă, ci o Cameră care să fie expresia calmă și demnă a națiunii pe care o reprezintă”. Apoi, îi dădea cuvântul lui Nicolae Fleva³¹.

Încă de la început, discursul liberalului a fost extrem de provocator și sfidător, incitându-i pe cei din majoritate, inclusiv pe generalul G. Manu: „D-le președinte, atunci când se întâmplă conflicte între armată și popor, când sunt răniți și de o parte și de alta, și când, asupra acestor conflicte regretabile, un deputat vrea să facă o interpelare, zgomotul ce faceți d-voastră poate fi considerat ca un scandal”³². Amplul său discurs s-a axat pe redarea evenimentelor din 5 aprilie, văzute ca o luptă „sângeroasă” între popor și poliția Bucureștiului, subliniind modul ilegal și chiar „sălbatic” prin care guvernul aplanase conflictul. Cuvântarea pe care ar fi ținut-o Grigore Triandafil mulțimii din curtea Mitropoliei, cu scopul de a o liniști, lucru aparent „interzis” deputaților liberali de către poliție, prezența unui corp de jandarmi în jurul Parlamentului și brutala îndepărtare a mulțimii care „nu făcea nici o neorânduială, nici un act de violență sau de dușmănie” erau văzute de Fleva ca măsuri extreme. Filipica lui s-a îndreptat apoi către banca ministerială, în special către Petre P. Carp, învinuindu-l de dispreț la adresa poporului. Evoca evenimentele petrecute în 1888, când „a împușcat sute de țărani fără nici o somație și s-a pornit armata cu șarje în contra cetățenilor”, întrebându-l dacă voia

²⁹ *Ibidem*, p. 1081.

³⁰ *Ibidem*, p. 1083.

³¹ *DAD*, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1085.

³² *Ibidem*, p. 1125.

să repete în 1893 ceea ce făcuse cu cinci ani mai devreme³³. Până la sfârșitul cuvântării sale, deputatul liberal nu a făcut decât să adreseze guvernului cele mai grave învinuiri: „Oricine dispune de putere și o întrebuințează în contra poporului fără somație, comite un asasinat. Și acei care au autorizat sau tolerat asasinatul, sunt autori intelectuali sau complici ai asasinilor”³⁴. Acestor imputări le răspundea chiar președintele Camerei, care, pe un ton iritat, îl anunța că speranța liberalilor de a vedea o luptă între guvern și popor nu avea sorți de izbândă, înlăturarea lor de la putere necesitând eforturi mult mai serioase³⁵.

În replică, Lascăr Catargiu dovedea, de această dată, o duritate destul de rar întâlnită la el, atacându-i pe liberali cu aceleași arme pe care ei le utilizaseră la întrunirile publice; însă într-un mod mult mai concret: „Ce a putut dar să vă îndrituiască pe d-voastră de a recurge la niște asemenea mijloace de a combate guvernul? Care dar ar putea să fie mobilul frământărilor și agitațiunilor ce căutați a ațâța în contra noastră? Fi-vă setea și nerăbdarea de a veni mai curând la putere? Dar credeți oare că manifestațiile de pe stradă vă vor aduce la guvern?”³⁶ Argumentarea era mai degrabă o admonestare, prim-ministrul încercând să le arate liberalilor că, pe toată durata guvernării, cabinetul avusese intenția de a acorda libertate deplină întrunirilor publice și a manifestațiilor, respectând cu strictețe drepturile cetățenești. Nereușind să-și dea seama ce-și propuneau liberalii prin organizarea unor asemenea proteste – scopul era destul de evident, însă Catargiu nu credea că evenimentele petrecute ar fi putut duce la căderea guvernului –, ministrul de Interne considera necesară clarificarea rațiunilor pentru care se impunea o nouă lege a maximului: starea financiară a comunelor și, mai ales, datoriile foarte mari (4 milioane de lei) pe care le avea municipiul București.

Indicând cu subtilitate că nu-i erau deloc străine calculele făcute de opoziție, Lascăr Catargiu îi imputa acesteia „delictul” de a fi autoarea morală a revoltei din țară. De aceea, se adresa Camerei astfel: „După toate împrejurările acestea (mulțimea de oameni adunată la capătul unui pod din capitală aruncase cu pietre în miniștri și în armată, câțiva dintre ofițeri fiind chiar grav răniți), cine este asasin? D. Fleva a spus că noi suntem asasini; d-sa se înșeală. Asasini sunt aceia care au adus poporul în starea aceea”³⁷. După ce a expus deputaților modul în care mulțimea (instigată de liberali) își

³³ *Ibidem*, p. 1127.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Era destul de clar că opoziția liberală, convinsă sau nu de motivele invocate de guvern, găsisese un public favorabil ei printre cei cărora li se măreau taxele de consumație. De altfel, nu principiile i-au condus pe liberali în organizarea protestelor contra legii maximului, ci „patima politică”: ei „juraseră” să o desființeze în momentul preluării puterii. „Întrunirea de protestare împotriva acestei legi fu pusă la cale în dimineața când proiectul legii urma să fie pus la Cameră la ordinea zilei. Liberalii făcuseră propaganda lor, printre oamenii de la hale, din Piața Mare, printre muncitorime și negustorime. Luni dimineață, 5 aprilie 1893, căruțașii, măcelarii, precupeții fură în grevă. Mii de oameni ocupau străzile dintre Bibescu-Vodă, cheiul și Mitropolie, iar guvernul nu luase nici o măsură pentru menținerea ordinii. Aglomerația era atât de mare, încât au ocupat toată curtea Mitropoliei, iar când forțele poliției au încercat să o evacueze, au fost întâmpinați de o ploaie de pietre” (Constantin Gane, *op. cit.*, p. 71).

³⁶ *DAD*, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1085. În termeni asemănători se exprima și „Constituționalul”, care descalifica implicarea național-liberalilor în această nemulțumire generală. „După ce au zăpăcit pe nemulțumiți cu tălmăcirii de rea credință, după ce au înfățișat pe guvern ca trădător al intereselor naționale, după ce au răscolit mulțimea cu minciuni și cu vin, după ce s-au scoborât în stradă, au asediat Parlamentul, insultat deputați și lapidat pe miniștri, acum dau îndărăt. Și dau îndărăt nu numai fiindcă văd pe guvern hotărât să păstreze cu energie ordinea publică, dar mai ales fiindcă li s-a rupt în Cameră masca, li s-a dat pe față purtarea lor de odinioară în taxele comunale și minciunile lor de astăzi împotriva legii maximului” („Constituționalul”, 14/26 aprilie 1893, p. 1).

³⁷ *DAD*, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1086. Ziarul de casă al junimiștilor era de părere că cel mai bun lucru pe care trebuia să-l facă guvernul era să împiedice ca incidente precum cele de la 5 aprilie să se mai

exprimase nemulțumirea față de miniștri și forțele de ordine, Catargiu conchidea, interogativ: „[...] mai era vreun motiv ca adversarii noștri politici să se ducă să excite oamenii, și pe unii să-i și îmbete ca să-i aducă în astfel de stare aici? Să meargă chiar până a înșela băieții de pe la prăvălii, ca să vină la Cameră și în piețele publice a da cu pietre în sergenți și chiar în noi?”³⁸ Evenimentele erau descrise întocmai și de regele Carol I, care îi scria fratelui său, Friedrich, că, deși legea provocase o nemulțumire profundă în rândul populației, implicarea liberalilor în amplificarea „agitațiilor” era fără îndoială reprobabilă³⁹.

Cel care s-a adresat apoi Camerei Deputaților a fost ministrul Justiției, Alexandru Marghiloman. Discursul lui a avut o notă chiar mai personală decât acela al președintelui Consiliului și l-a avut ca țintă pe instigatorul la revoltă Nicolae Fleva: „D-lor deputați, D. Fleva a încercat să creeze legenda zilei de ieri; probabil că răspunderea ei apasă greu asupra conștiinței d-sale”⁴⁰. Ministrul Justiției le reproșa liberalilor că răspândiseră doar minciuni în privința taxelor pe care le prevedea proiectul de lege: „S-au agitat masele cu copilării de felul acesta, că nimeni, în nici o comună, nu va mai putea tăia o pasăre fără să plătească taxă; că se pune bir pe pui de găină din curte, în fine, marele economist al partidului în Cameră, d. Stolojan, a afirmat, în adunare publică, că nimeni nu va mânca o bucată de pâine fără să plătească 40 lei taxă pe an. Atâtea afirmări, atâtea născociri!”, constata, cu stupeoare, Marghiloman⁴¹. Ulterior, ministrul Justiției cita pur și simplu (din ziarul liberal „La Patrie”) indemnurile pe care Anastase Stolojan și N. Fleva le adresaseră oamenilor, instigându-i la revoltă: „Vedeți dar că oamenii aceștia v-au uitat. Așa este, ochii care nu se văd se uită. De ce nu ați merge în ziua discuției legii maximumului să vă plimbați și pe dealul Mitropoliei să le aduceți aminte cu cinste și cu bine de existența d-voastră” sau: „Mâine aveți să vorbiți d-voastră, sus și energic pe dealul Mitropoliei”⁴².

După ce reconstitua detaliat evenimentele din 5 aprilie, Al. Marghiloman răspundea acuzației de brutalizare a cetățenilor Capitalei printr-un raport al serviciului sanitar, din care reieșea că singurele victime fuseseră din tabăra forțelor de ordine (21 de sergenți și

petreacă, avertizându-i pe cei din opoziție că astfel de acțiuni nu-i vor aduce niciodată la putere: „Suntem un partid al ordinii și nu ne vom pleca, nici vom pleca în urma unor dezordini; dimpotrivă, datoria partidului conservator e să stea neclintit la cârma Statului și să împiedice ca luptele dintre partide să depășească limitele prescrise de constituția noastră” („Constituționalul”, 3/15 martie 1894, p. 1).

³⁸ DAD, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1086. Pomind de la principiul conform căruia dreptul la întrunire în public era garantat de Constituție, uzându-se de el mai ales în preajma alegerilor, asemenea manifestării veneau ca urmare a unor măsuri neinspirate luate de guvern sau inițiate de o propagandă susținută a cel puțin unuia dintre partidele din opoziție. „Au rămas, astfel, de pomină cele întâmplate cu votarea «legii maximumului» sau «legea țuiciei», care, în scopul sporirii fondurilor bugetare pentru noile lucrări de edilitate, a mărit taxele comunale ce se percepeau pentru diferite articole de consumație. Cu acel prilej, măcelarii Halelor și precupeții Pieței se adunaseră să ia Camera cu asalt, în vreme ce restul poporului se îmbulzea în Piața Teatrului, ca de acolo să se ducă la Palat, care era *potoul* tuturor manifestațiilor de stradă” (George Costescu, *op. cit.*, p. 319–320).

³⁹ Regele îl mai înștiința pe Friedrich că ordinea fusese restabilită rapid prin efectuarea mai multor arestări, ulterior Parlamentul votând, pe lângă noile taxe, și creditele constituirii unei noi divizii de cavalerie; urmând ca, până la toamna anului 1893, să fie instalate opt regimente la granița cu Rusia (Sorin Cristescu, *Carol I. Corespondență personală (1878–1912)*, Carol I către Friedrich, 12/24 aprilie 1893, București, Editura Tritonic, 2005, p. 313).

⁴⁰ DAD, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1086. Proporțiile pe care le luase mișcarea de la 5 aprilie nu erau departe de dimensiunile unei revolte în toată regula, având drept obiectiv principal răsturnarea guvernului conservator. Totuși, reținerea lui D. A. Sturdza și, mai ales, înștiințarea primită de liderul liberal din partea lui Carol, potrivit căreia „nu va schimba guvernul sub presiunea unei mici răscoale fără nici o idee la bază”, nu au permis escaladarea conflictului (Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 198).

⁴¹ DAD, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1087.

⁴² *Ibidem*.

jandarmi). Și se adresa apoi taberei liberale: „Unde sunt oamenii uciși de armată? Unde sunt victimele voastre? Unde sunt probele crimei noastre? Noi vă arătăm probele isprăvilor d-voastră”, întreba Marghiloman pe un ton imperativ⁴³. La violenta intervenție a ministrului Justiției împotriva minorității din Cameră, liberalii (Nicolae Fleva, Ioan Lecca, Anastase Stolojan, C. Nicolaescu erau cei mai vizați) au răspuns destul de evaziv; iar felul în care s-au apărat a întezit și mai mult dezaprobările majorității, dar mai ales ale ministrului Justiției, care încheia furibund:

Ne cunoaștem datoria. Ne vom face datoria, și cea dintâi datorie va fi de a proteja suveranitatea acestui Parlament. Și pentru aceasta nu vom avea mare merit, fiindcă vom avea doi colaboratori puternici. Întâi ridicolul odios care va rămâne pururi lipit de tentativa d-voastră de ieri și al doilea, bunul simț al poporului sănătos din București⁴⁴.

Lui Al. Marghiloman i-a răspuns socialistul Vasile G. Morțun, care își declara de la început intenția de a rămâne cât mai neutru față de evenimentele petrecute. După expunerea unei variante a evenimentelor din 5 aprilie, deloc similară cu aceea a ministrului Justiției, deputatul socialist conchidea totuși că, deși răspunderea acelor întâmplări cădea asupra guvernului, „îngăduind agenților polițienești să se poarte mișelește și să maltrateze o populație pașnică”, nici îndemnul la protest ale liberalilor nu puteau fi niște acte „naționale”. În spiritul doctrinei pe care o susținea, Morțun își îndemna colegii să nu se mai folosească de „sângele muncitorimii” pentru a ajunge la putere, și nici de imposibilitatea ei de a decela între bunele intenții ale unui guvern și pragmatismul lui de conjunctură⁴⁵.

Cei care fuseseră vizați în mod direct de critica acidă și, pe alocuri, chiar ofensatoare a lui Alexandru Marghiloman, în speță, An. Stolojan și N. Fleva, nu și-au amânat prea mult reacțiile dezaprobatoare. Stolojan și-a început discursul caracterizând proiectul ca fiind anti-științific și rod al amorului propriu al guvernului. Luând ca exemplu cele întâmplate în 1857, în Belgia, când guvernul (reprezentând partidul catolicilor) prezentase un proiect de lege ce stârnise proteste vehemente din partea liberalilor, ducând la demisia cabinetului, Stolojan trăda, de fapt, intențiile reale ale liberalilor: aceștia organizaseră manifestațiile nu împotriva proiectului, cât mai degrabă contra guvernului însuși: „Dați-vă demisia și lăsați pe succesorii d-voastră să retragă acest nenorocit proiect, dacă credeți că demnitatea d-voastră vă interzice această concesie” – afirmație care nu a

⁴³ *Ibidem*, p. 1088.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 1089. O descriere extrem de detaliată a evenimentelor – mai apropiată de varianta înaintată de banca ministerială decât de cea aparținând oamenilor politici liberali – ne-o oferă Constantin Bacalbașa: „În ziua de 5 aprilie, partidul liberal ține o întrunire de protestare împotriva acestei legi, apoi trimite la Cameră o delegație care să prezinte președintelui o protestare împotriva ei. Dar liberalii făcuseră o puternică propagandă în hale, în piață, în toată lumea comercială și muncitoare. Luni de dimineață căruțașii, măcelarii, precupeții sunt în grevă, hala este închisă, în același timp mii de oameni ocupau piața, strada Bibescu-Vodă și curtea Mitropoliei, guvernul nu luase nici o măsură pentru ca să menție ordinea. Fierberea fiind în creștere în curte și Camera ca și baricadată, forțele polițienești evacuează curtea; în acest moment începe o ploaie de pietre asupra detașamentelor de poliție și asupra deputaților din majoritate care soseau la ședință. Jandarmii călări care îndrăzneau să treacă podul erau bombardați și răniți, trei ofițeri au fost mai mult sau mai puțin foarte serios contuzionați. În fața acestei situații ședința din Cameră e ridicată. La ora 4 jumătate, L. Catargiu iese din Cameră pe jos prin marea intrare din str. Bibescu-Vodă. Mai mulți deputați, printre care și ministrul Al. Marghiloman, îl roagă să se întoarcă și să iasă pe din dos, dar bătrânul râde și merge înainte. Înconjurat de câțiva devotați, de miniștrii A. Marghiloman și C. Olănescu, președintele consiliului înaintează, prin ploaia de pietre, până la biserica Domnița Bălașa” (Constantin Bacalbașa, *op. cit.*, p. 197).

⁴⁵ *DAD*, ședința din 6 aprilie 1893, p. 1092.

făcut decât să provoace ilaritate în tabăra conservatoare⁴⁶. După o expunere amănunțită a principiilor legii – în viziunea lui, proiectul proteja industria străină, impunea taxe alimentelor de bază sau materiilor prime, scutind însă produsele mai scumpe – Stolojan își finaliza intervenția arătând motivele pentru care proiectul era defectuos: ruina mica industrie a orașelor și impunea taxe pe „mijloacele de a trăi” ale poporului.

Celălalt liberal vizat, Nicolae Fleva, a preferat să continue pe același ton ostentativ folosit cu o zi înainte, doar că acum el era cel în defensivă. Atacat de ministrul Justiției, deputatul i-a cerut acestuia să-și retracteze expresiile defăimătoare, acuzându-l că s-a folosit de o reproducere inexactă dintr-un ziar pentru a denatura adevărul: „[...] această mișcare a fost provocată de d-voastră, și dovadă că a fost provocată de d-voastră este că mulțimea a sărit pe d-voastră”, demonstra el deloc convingător. Ferm pe poziții, dar într-o atmosferă devenită deja ostilă, Fleva îi vorbea lui Al. Marghiloman de aversiunea stărnită în acele momente cabinetul conservator: „[...] mergeți de vă plimbați puțin ca să vedeți cum sunteți primiți în mijlocul poporului”⁴⁷.

Ședința din 7 aprilie a început și ea cu provocări fățișe la adresa băncii miniștriale, tonul fiind dat de un alt liberal, C. C. Dobrescu-Prahova. Interpelând ministrul de Interne, deputatul îl întreba care era sensul „concentrării extraordinare a armatei” în București și al „măsurilor de teroare” pe care guvernul le instaurase acolo în ultimele două zile⁴⁸. Cu toate că dezbaterile proiectului începuse prin discursul favorabil pronunțat de conservatorul Mihai Balș, preluarea cuvântului de către Nicolae Fleva a dus la crearea unei animozități și mai mari între cele două partide politice. Acuzându-i pe miniștri că proiectul de lege a maximului nu fusese trecut în programul inițial de guvernare, Fleva îi atenționa că reformele propuse purtau o profundă amprentă centralizatoare; deoarece, „luându-se din mâna comunei autonomia ei și punând-o sub autoritatea guvernului”, ar fi fost irațional să i se confere celui din urmă posibilitatea de a suprasolicita comunele cu noi taxe⁴⁹. După ce încerca să-i convingă pe deputați că situația financiară deplorabilă în care se afla Bucureștiul fusese cauzată de administrarea deficitară a conservatorilor, Fleva a revenit asupra chestiunii autorilor manifestației din 5 aprilie, recunoscând, *ad rem*, că, într-adevăr, rolul liberalilor fusese unul important:

Opoziția a făcut agitație? Dar ce vreți să faceți? Să vă cânte isonul, după cum cânta d. Carp isonul când făcea opoziție guvernului lui I. Brătianu? Datoria noastră este să uzăm de toate mijloacele legale pentru ca să facem să cadă cât mai curând un guvern, care noi credem că e periculos pentru țară. Din acest punct de vedere nu tăgăduim că, în mișcarea de nemulțumire a opiniei din țară, opoziția nu-și are și ea partea ei, căci, uzând de mijloacele legale, a provocat întruniri și a căutat să lumineze lumea⁵⁰.

Este totuși dificil de spus la ce fel de „iluminare” făcea el referire, având în vedere că multe dintre discursurile ținute cu ocazia întrunirilor publice organizate aveau baze nu tocmai reale.

Intrat între timp în conflict direct cu ministrul de Externe, din cauza dorinței nestăvilite de a răspunde atacurilor, deputatul liberal Alexandru Lahovari s-a reîntors la critica proiectului de lege, pe care îl vedea ca ilegal și anti-constituțional; motiv pentru

⁴⁶ *Ibidem*, p. 1093.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 1129.

⁴⁸ *DAD*, ședința din 7 aprilie 1893, p. 1096.

⁴⁹ *Ibidem*, p. 1139.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1142.

care „contribuabilul are drept să se opună la plata taxelor d-voastre și să atace constituționalitatea tuturor acestor impozite înaintea tribunalelor”⁵¹. Cu un discurs a cărui întindere temporală contribuia și mai mult la impacientarea majorității, în special a băncii ministeriale, Nicolae Fleva a examinat proiectul până la cel mai mic detaliu, criticându-i fiecare principiu, începând cu sistemul taxelor și până la statutul produselor autohtone față de cele străine. Apoi, întorcându-se la evenimentele din 5 aprilie, energicul deputat condamna modul în care guvernul găsisese de cuviință să suprima manifestațiile: „Alaltăieri ați pus jandarmi călări, ori ați adus călărași cu sulii căzăcești, pentru ca mai ușor să poată opera asupra mulțimii. Măine veți aduce artileria. Până când și până unde aveți în gând să mergeți? Credeți că veți ajunge să sugrumați poporul? Vă înșelați”, conchidea, grandilocvent, Nicolae Fleva⁵².

Cel care i-a urmat la tribună a fost Nicolae Filipescu. El și-a exprimat din start dorința de a-i răspunde lui Fleva, însă considera mai important să aducă la cunoștința deputaților modificările pe care, împreună cu guvernul și comitetul delegaților, le aducea proiectului în cauză. Începând cu articolul 2, care suscitase cele mai adânci adversități, primarul Bucureștiului propunea suprimarea lui și înlocuirea cu un altul, prin care să se enumere cu mai mare precizie articolele taxate și statutul produselor fabricate în comună. Mai mult, Filipescu anunța că mai multe taxe stabilite prin proiectul inițial și considerate vexatorii de către comercianți erau desființate sau scăzute, în funcție de noile valori care urmau a fi introduse.

Filipescu i-a reamintit lui N. Fleva – invocând o serie de rapoarte diplomatice din perioada guvernării liberale – că principiile fiscale pe care le blama cu atâta înverșunare fuseseră introduse de liberali, în toate convențiile anterioare încheiate: „Va să zică, d-voastră, chiar când scutiți de taxe articolele străine, vă lăudați că protejați industria națională și chiar când faceți concesii presiunii din afară găsiți mijlocul a vă înfățișa ca mari patrioți”⁵³. Critica strălucitoare pe care N. Filipescu a făcut-o prestației lui Fleva ca primar al Bucureștiului în perioada 1884–1886, dar mai ales politiciii comerciale a partidului liberal timp de 12 ani, a atras ovații prelungite și un îndemn, indispus, din minoritate: „Nu trebuie să faceți ca noi”⁵⁴. După ce a arătat motivele pentru care proiectul de lege fusese elaborat (unul dintre ele era pericolul falimentării comunei București, care în 1889 avea o datorie de 3 milioane de lei, la un venit de doar 7,5 milioane de lei), deputatul conservator se prefăcea că nu înțelege obiecțiile contradictorii aduse de liberali:

Sunteți, d-lor din opoziție, pentru suprimarea accizelor și voiți să le mențineți ca mijloc de protecție a industriei naționale; sunteți pentru suprimarea accizelor, dar voiți să vedeți în ele mai mult decât accize, vămi interioare; sunteți în contra articolului 2 și l-ați practicat și ați propus a se înființa formal chiar în lege⁵⁵.

Ședința din 9 aprilie a fost marcată de un episod neplăcut, prin intervenția lui C. C. Dobrescu-Prahova: îi numea pe deputații din majoritate *ciocoi*, reușind să stârnească valuri de indignare și o replică pe măsură din partea colonelului Roznovanu: „D-le Dobrescu, ești obraznic! Ești un ciocoi obraznic da, o repet, obraznic”⁵⁶. Odată

⁵¹ *Ibidem*, p. 1144.

⁵² *Ibidem*, p. 1150.

⁵³ *Ibidem*, p. 1101.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 1102.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 1105.

⁵⁶ *DAD*, ședința din 9 aprilie 1893, p. 1106.

conflictul aplanat de președintele Camerei Deputaților, cuvântul i-a fost acordat lui Take Ionescu. El și-a început discursul subliniind predispoziția opoziției de a percepe proiectul de lege nu ca pe o reformă a sistemului de impozite, ci ca pe o armă de „persecuție politică”. După o largă prezentare a modului în care aveau să fie taxate produsele prin noua lege și a inovațiilor introduse, ministrul Cultelor ataca, cu sarcasm, tendința minorității de a trata ca neconstituționale toate proiectele de lege ale guvernului:

Vă mărturisesc că nu înțeleg; probabil că creierul meu e obtuz, și neapărat că are de ce să fie obtuz după câte a auzit de la d-voastră de câteva zile încoace. La tot locul și la toate legile ne spuneți neconstituțional. Ceea ce e constituțional e să impuneți Camerei voința câtorva indivizi pe care-i aduceți după d-voastră la Cameră⁵⁷.

Dezbaterea legii și-a pierdut din concretețe, însă, după cum anunțaseră cu două ședințe în urmă, miniștrii ripostau tuturor reproșurilor opoziției liberale, atât cu ocazia întrunirilor publice organizate, cât și în cadrul ședințelor din Parlament. Până la sfârșitul discursului său, Take Ionescu păstra aceeași notă combativă, interogându-i pe liberali: „[...] sunteți un partid de oameni de stat, de oameni de ordine, sau sunteți o demagogie care nu caută altceva decât să pună mâna pe putere, care ațâță patimile cu tot felul de vorbe adevărate și neadevărate”, avertizându-i că nu vor ajunge niciodată la putere cu astfel de manifestații⁵⁸.

Un discurs interesant, dar surprinzător pentru cei mai mulți dintre deputați, a avut Constantin Ressu, unul dintre conservatorii importanți. Pornind de la principiul că, sub imperiul evenimentelor din zilele premergătoare dezbaterii proiectului, colegii săi voiau să voteze legea, „deși mulți sunt convingeți că ea nu e bună”, C. Ressu și-a declarat intenția de a vota împotriva. Printre motivele invocate se numărau caracterul neconstituțional și inechitabil al legii, impunerea unor taxe care „azi nu mai există nicăieri” și faptul că adoptarea proiectului ar fi avut ca rezultat un raport venituri/cheltuieli mai degrabă în defavoarea comunelor decât în avantajul lor. Deputatul semnala „cu regret” premisele unei dizidențe în interiorul blocului conservator, la care lua parte și pe care o justifica trimițând la diferențele dintre conservatorismul occidental și cel românesc, deosebiri care izvorau din instituțiile și uzanțele ideologice autohtone.

Ultimul orator al ședinței a fost ministrul Agriculturii și Domeniilor, Petre P. Carp. Vizibil contrariat de aserțiunile colegului său, el recurgea la o pledoarie metodică, în scopul combaterii tuturor criticilor aduse legii, îndeosebi a celei de anti-constituționalitate. Accentuând latura interpretabilă calificativului, pe care liberalii îl utilizau în exces – „Admit că legea cade pe temeiul d-voastră, că e anti-constituțională; ce rămâne în loc? Absolut aceeași lege anticonstituțională pe care d-voastră ați adus-o la cădere”⁵⁹ –, ministrul Domeniilor arăta că principala rațiune a proiectului era de a crea resurse financiare comunelor, unica modalitate fiind aceea de a mări taxele de consumație, fie asupra produselor fabricate în țară, fie a celor importate din afară. În privința aspectului nepopular al legii, Carp formula o foarte interesantă teorie a identității poporului. Pornind de la interogația, „cine, dar, este poporul?”, ministrul conservator îl reducea, printr-o figură de stil, la populația Capitalei; a cărei voință fusese exprimată prin agresivitate și violență, conchizând: „Dacă credeți d-voastră că acesta este un mod constituțional din partea poporului, de a-și manifesta voința lui, vă înșelați”⁶⁰. Finalul

⁵⁷ *Ibidem*, p. 1109.

⁵⁸ *Ibidem*, p. 1111.

⁵⁹ *Ibidem*, p. 1113.

⁶⁰ *Ibidem*, p. 1116.

discursului a constat într-un atac necruțător contra taberei liberale, pe care o acuza de „slugărnicie” atât față de rege, cât și față de popor. Nu lăsa fără replică afirmația lui Constantin Ressu, referitoare la posibilitatea ca o dizidență solidă să ia locul partidului de până atunci. Carp încheia: „[...] deocamdată eu am convingerea că noi suntem partidul și dumnealor disidență”⁶¹.

Dezbaterea pe articole a proiectului de lege a relevat încă o dată adversitatea cu care liberalii percepeau noul sistem de impozitare. După discuții și polemici extrem de ample între guvern și opoziția liberală, pe marginea amendamentelor care se impuneau proiectului în cauză, au fost adoptate mai multe modificări substanțiale, care aduceau legea mai aproape de posibilitatea aplicării ei optime și de stadiul dezvoltării economice a României.

Articolul 5 a fost modificat integral, în urma intervenției comitetului delegaților și cu acordul guvernului, astfel:

Taxe de acciz se vor percepe asupra obiectelor la intrarea lor în comună. Asemenea se va putea percepe taxe și asupra obiectelor produse, fabricate, preparate sau recoltate în interiorul comunei, însă numai de la acele anume indicate în tabloul alăturat la această lege, și aceasta în momentul scoaterii lor din fabrică sau depozit pentru punerea lor în comerțul de consumație locală, în condițiile și sub rezervele prevăzute la art. 6 din prezenta lege⁶².

Acest lucru însemna că taxa era aplicată asupra produselor naturale sau fabricate doar atunci când ele erau scoase în vânzare, păstrându-se tacit principiul impozitării egale a produselor indigene cu cele străine. În urma amendamentului propus de V. Brătianu, membru al comitetului delegaților, articolului 5 i-au fost aduse unele completări în scopul clarificării lui:

Comercianților angroșiști, introducători de mărfuri în comune, producătorilor și fabricanților de obiecte impuse la taxe de acciz, încât privește produsele și fabricatele lor, li se va acorda admiterea în antrepozit real sau nominal la fabricile sau la depozitele lor, rămânând obligați antrepozitarii a plăti taxele de acciz pentru toate obiectele în momentul scoaterii lor din depozit spre a fi puse în consumație în acea comună. Antrepozitul se va acorda în modul și condițiile ce se vor determina de fiecare comună prin regulamentele sale⁶³.

Se elimina astfel posibilitatea ca un antrepozit să aibă un termen maxim limitat, adică un producător să-și țină produsele în fabrică un anumit timp. Tot V. Brătianu obținea modificarea articolului 6, prin care comunele stabileau, sub controlul guvernului, proporția reducerii taxelor asupra produselor din comună. În consecință, fabricilor care exportau în străinătate li se restituia taxa plătită asupra materiilor prime, deoarece ea fusese deja percepută. Articolul 8 a fost schimbat de comitetul delegaților, printr-o specificare mai clară a orașelor care puteau construi depozite pe o rază de 10 km (București, Iași, Galați, Brăila Ploiești ș.a), scopul rămânând același: înlăturarea contrabandei care se făcea în interiorul comunelor urbane⁶⁴. Restul articolelor au fost votate în forma propusă dezbaterii sau cu rectificări minore. De exemplu, tabloul taxelor anexat proiectului a fost adoptat fără a fi reformulat substanțial. După terminarea dezbaterii celor 168 de articole ale tabloului, proiectul de lege a fost votat, în cadrul ședinței din 17 aprilie, cu 81 de bile albe împotriva a 21 negre⁶⁵.

⁶¹ *Ibidem*, p. 1116.

⁶² *DAD*, ședința din 12 aprilie, p. 1166.

⁶³ *Ibidem*, p. 1167.

⁶⁴ *Ibidem*, ședința din 13 aprilie 1893, p. 1178–1180.

⁶⁵ *DAD*, ședința din 17 aprilie 1893, p. 1213.

În cealaltă cameră a Parlamentului, Senatul, legea maximului a fost prezentată în cadrul ședinței din 11 mai 1893, și l-a avut ca raportor pe Grigore Tocilescu. Acesta arăta, încă de la început, că taxele în vigoare aveau ca punct de referință legea maximului votată la 22 noiembrie 1871, cuprinzând însă anumite prevederi din legi anterioare, dar și în unele adoptate ulterior. Invoca necesitățile tot mai mari ale comunelor în ceea ce privea acoperirea bugetului propriu, dar și existența unui „mare număr de obiecte neprevăzute în legea maximului din 1871”, raportorul observa o serie de produse care nu erau taxate⁶⁶. Situația financiară a comunelor rurale (și mai ales a celor urbane), dar și multitudinea de cereri în vederea autorizării unor taxe peste maximul legii din 1871 au condus guvernul către formularea noului proiect de lege al maximului.

Primul orator care lua cuvântul în cadrul dezbaterii generale a fost redactorul ziarului „Lupta”, George Panu. Deputatul declara că proiectul în discuție „nu poate să aibă o bază serioasă și dreaptă”, deoarece păstrarea fondului și principiilor legii din 1871 – la care se adăugase doar un număr mai mare de articole taxate – constituia o ediție mai amplă, însă „considerabil înrăutățită a legii celei vechi”⁶⁷. Intrând în analiza proiectului, Panu critica vehement taxa de acciz, pe care o caracteriza ca fiind „nedreaptă, odioasă și vexatorie”; motiv pentru care majoritatea țărilor din Occident renunțaseră la ea, înlocuind-o cu impozitul direct. G. Panu construia, pe parcursul cuvântării sale, o imagine clară și foarte riguroasă a sistemului de impozite din România, adăugând, cu un reproș deloc voalat, faptul că guvernul nu încercase nici o clipă să înlocuiască sistemul accizelor cu un altul, fie el și impozitul direct: „A disprețui o chestiune așa de însemnată, a nu te ocupa, când voiești să organizezi impozitele, măcar de posibilitatea de a face mai bine, nu este scuzabil, și aceasta v-o spun foarte sincer”⁶⁸. Spre final, Panu declara că îi este imposibil să voteze legea în forma prezentată, suprimarea a 25 de articole referitoare la nevoile de bază ale societății sărace – precum hrana, căldura sau iluminatul –, fiind singura schimbare care l-ar fi făcut să se răzgândească.

Împotriva proiectului a vorbit și economistul Petre S. Aurelian, care îl vedea ca fiind rău conceput, „o lege cu desăvârșire nestudiată și rutinară”. Acuzându-i pe conservatori că nu au prezentat Senatului studiile și anchetele întocmite de guvern – despre opiniile populației interesate și ale specialiștilor în domeniu –, ilustrul agronom se străduia să le arate senatorilor caracterul vetust al unui sistem cu peste 100 de articole supuse taxei de acciz. Faptul că proiectul suferise reformulări atât de radicale în Camera Deputaților era un motiv în plus de a arăta multiplele deficiențe și lipsa de temeinicie a modului în care el fusese conceput. Atrăgând atenția asupra amplelor proteste pe care legea maximului le stârnise în țară, senatorul conchidea, pe un ton dur, că exemplele pe care conservatorii le căutau permanent în modelul german nu garantau viabilitatea reformelor propuse. Îi avertiza, așadar, că „asemenea legi vor fi trecătoare, căci este cu neputință ca poporul român să trăiască sub asemenea regim”⁶⁹.

După cum avea să remarce și ministrul de Război, Iacob Lahovari, atmosfera din Senat nu a fost nici pe departe la fel de tensionată ca în Camera Deputaților, motiv pentru care senatorii care au urcat la tribună au putut face o critică veritabilă și justă proiectului de lege. Pornind însă de la avizul favorabil dat reformei dezbătute, ministrul contracara argumentele antevorbitorilor săi, încercând să releve beneficiile și utilitatea

⁶⁶ *Dezbaterile Senatului*, ședința din 11 mai 1893, p. 1024.

⁶⁷ *Ibidem*, p. 1047.

⁶⁸ *Ibidem*, p. 1049.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 1053.

proiectului dezbătut. Într-un spirit pur conservator, Iacob Lahovari afirma că guvernul nu a clamat niciodată ca, prin această lege, chestiunea impozitelor să fie definitiv soluționată. Ea era, de fapt, rezultatul mai multor studii realizate nu doar de partidul conservator, ci și de cel liberal, accentuând preferința celui din urmă pentru creșterea taxelor comunale. Dintr-un tablou al decretelor menite să sporească taxele comunale, observa ministrul, „veți vedea că din acestea s-au dat 14 decrete sub Cuza, 26 sub liberali și numai 8 sub partidul conservator”, neglija, aparent involuntar, perioada de timp mai mare în care liberalii se aflaseră la putere⁷⁰. Răspunzând aprecierilor lui Petre S. Aurelian, conform cărora proiectul fusese modificat fundamental în Camera Deputaților, Iacob Lahovari evidențiază „meritul recunoscut al miniștrilor conservatori”, care acceptaseră îmbunătățiri fără a-i distruge însă baza teoretică.

Un discurs mult mai sever a avut ministrul de Externe, Alexandru Lahovari, care condamna necruțător „tactica primejdioasă și violentă” a opoziției, atunci când guvernul decidea să prezinte anumite reforme importante. Cazul legii maximului, aprecia Lahovari, era unul pe cât de elocvent, pe atât de revoltător: „Această lege a fost prezentată în țară ca una din acele monstruoziități care trebuia să pună foc României de la Dorohoi până la Vârciorova! S-a făcut propagandă nu numai în orașe, dar chiar în sate, și o propagandă – îndrăznesc să spun – criminală!”⁷¹ Pe același ton acuzator, ministrul de Externe îi acuza pe liberali că au inițiat protestele pentru a răsturna guvernul, neluând în calcul că s-ar putea confrunta cu o situație similară atunci când puterea avea să fie în mâinile lor. Filipica referitoare la „propaganda” opoziției din cadrul întrunirilor publice a rămas fără o replică reală din partea minorității, ministrul insistând și mai mult asupra tendințelor de „aservire” manifestate de liberali în trecut: „Dacă a vândut cineva țara, nu o vindem noi! Sau, dacă o vindem, e târziu, căci dinainte e vândută de d-voastră. Și pe un lucru vândut nu se mai poate lua nimic”. Lahovari concluziona că proiectul avea aspectul unei legi de consolidare, nestimulând un progres brusc⁷².

Ultimul discurs al dezbaterii generale a fost pronunțat chiar de autorul proiectului, Lascăr Catargiu. După ce i-a înștiințat pe cei doi membri ai minorității despre existența tablourilor cu veniturile comunelor rurale și urbane – ele fiind la Ministerul de Interne –, prim-ministrul a ținut să explice nevoia imperioasă a unei legi care să pună ordine în taxele și impozitele comunale. Pornind de la nenumăratele solicitări din partea comunelor, care cereau permisiunea de a înființa noi taxe – numai comuna București ceruse aprobarea de a crea 153 de taxe noi pe lângă cele existente –, Catargiu îi îndemna pe oamenii politici la răbdare: regatului României îi lipsea o industrie capabilă să genereze sume consistente la bugetul statului. Desființarea sistemului de impozitare a comunelor, aflat în vigoare, nu era decât o himeră liberală, care, încheia șeful guvernului, avea drept scop principal acela „de a înșela și tulbura lumea”⁷³.

Discuția pe articole a proiectului a fost purtată cu aceeași moderație caracteristică dezbaterii generale. Cu toate că mai mulți senatori, printre care Petre S. Aurelian, C. Urdăreanu și Al. Villner, au propus o serie de amendamente, lipsite de o argumentare solidă, ele au fost toate respinse de guvern și de majoritatea din Senat. Cei mai implicați în discuții au fost Petre Aurelian, Iacob Lahovari și Lascăr Catargiu, nivelul polemicilor rămânând însă la un nivel rezonabil. Ulterior, a fost luat în dezbatere tabloul privitor la

⁷⁰ *Ibidem*, p. 1054.

⁷¹ *Ibidem*, p. 1055.

⁷² *Ibidem*, p. 1056.

⁷³ *Ibidem*, p. 1058.

articolele supuse taxelor, prilej de controverse mult mai intense decât cele anterioare. Totul pleca de la discrepanțele create între valoarea taxelor ce urmau a intra în vigoare și cele care erau înlocuite. De exemplu, același Petre S. Aurelian chestiona guvernul asupra scăderii taxei pe esența de oțet, de la 12 lei la 4 lei pe decaltru, motivându-și propunerea prin caracterul nociv al acestei substanțe, care mai degrabă trebuia interzisă sau taxată prohibitiv⁷⁴. Cu toate că au încercat să atenueze dificultățile de aplicare ale legii și să clarifice modalitatea de impozitare a diverselor categorii de produse, amendamentele propuse de Al. Villner, C. Urdăreanu și P. S. Aurelian s-au lovit de refuzul obstinat al guvernului; la care se adăuga acum și impetuoasa voce a ministrului Domeniilor, Petre P. Carp. Legea a fost adoptată în cadrul ședinței din 12 mai, rezultatul votului fiind următorul: 45 de bile albe și 12 negre⁷⁵.

Aplicarea legii maximului taxelor a presupus o muncă enormă din partea ministrului de Interne, nevoit să trimită zilnic circulare în țară, pentru a lămurii modificările votate. Lascăr Catargiu realiza, în urma unor scrisori primite de la primarii din Iași, Galați, Brăila și București, că aplicarea taxei de povară se făcea într-un mod diferențiat. Mulți dintre edili aveau aceeași nedumerire: „[...] dacă această taxă se percepe și în caz când obiectele ce formează povara fac tranzit prin comună sau numai când ele sunt destinate a se consuma în comună”⁷⁶. Un raport al lui N. Filipescu, trimis ministrului de Interne, elucida astfel chestiunea: „[...] taxa de povară se percepe fie că obiectele ce formează povara trec tranzit prin comune, fie că ele sunt destinate a se consuma în comună”⁷⁷. Din Brăila avem însă o cu totul altă soluție: „[...] taxa de povară (jugăritul) se percepe după numărul vitelor înhămate la care se transportă orice fel de mărfuri din țară prin bariere în orașe, fiind scutite de taxe numai mărfurile ce se declară de tranzit”⁷⁸. Iar din Iași se transmitea un mesaj similar aceluia din București, având însă la bază o argumentare distinctă: „[...] taxa de povară se percepe și pe obiectele ce sunt tranzitate, ca și pe cele ce se consumă în comună, întrucât taxa de povară este instituită mai mult în vederea despăgubirii comunei de întrebuițarea pasajului comunal”⁷⁹. Răspunsul la circulara lui Catargiu, prin care li se cerea județelor să întocmească lista comunelor rurale care nu puseseră în aplicare art. 11 din legea maximului și să se arate, totodată, „cauzele care au motivat neefectuarea acestei lucrări”, a fost, de asemenea, elocvent. Rapoartele primite de ministru arată că, deși trecuse un an de la intrarea în vigoare a legii, existau probleme majore în aplicarea unui număr mare de articole⁸⁰.

⁷⁴ *Ibidem*, ședința din 11 mai, p. 1062.

⁷⁵ *Ibidem*, ședința din 12 mai, p. 1079.

⁷⁶ ANIC, fond Ministerul de Interne, dosar 1364/1894, f. 1.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 2.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 3.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 5. Divergențe au apărut, mai ales, în rândul acelor care încercau să profite de pe urma inexactităților ce decurgeau din înțelegerea greșită sau parțială a regulamentului de aplicare. Camera de Industrie și Comerț din Iași îi trimitea o scrisoare ministrului de Interne, prin care îi aducea la cunoștință disensiunile existente între producătorii de făină din comunele urbane și funcționarii însărcinați de comune cu perceperea taxelor de acciz; adică asupra precizării dacă făina produsă sau adusă este de calitate superioară sau ordinară, rugându-l să stabilească o normă care să servească drept criteriu în aprecierea aceluia produs. Stabilirea acesteia era importantă pentru că „taxele ce se percep asupra făinii se răsfrâng, în mod indirect, asupra populației nevoiașe, prin urcarea prețului pâinii, și cu cât unele comune consideră orice făină introdusă în cuprinsul lor ca făină de lux” (*ibidem*, dosar 1367/1894, f. 1–2). Ca urmare a scrisorii citate, L. Catargiu îl sfătuia pe președintele Camerei de Comerț să pună cazul în dezbaterile consiliului, iar ulterior să-i comunice rezultatul la care s-a ajuns (f. 7). Decizia ministrului de Interne a fost aplicată în cazul tuturor județelor care aveau aceeași problemă, fiecare venind cu soluții proprii de rezolvare, în funcție de produsele care generau neînțelegerile (*ibidem*, dosar 1367/1894, f. 7–13 și f. 19).

⁸⁰ *Ibidem*, dosar 27/1894, f. 11–29 și 62.

Confruntat cu ostilitatea comitetului delegaților, a opoziției liberale și a populației, guvernul a acceptat mai multe sugestii privind desființarea unor taxe și reducerea altora. Dar niciun moment nu a renunțat la proiect, dezvoltarea României necesita eforturi financiare crescute. Împrumuturile externe care se făceau, destul de des, trebuiau achitate într-un fel, impozitele fiind măsura cea mai sigură și la îndemână. Problema care intervenea era legată însă de sistemul fiscal optim în vederea rambursării acestor împrumuturi. Cel aflat atunci în vigoare nu se raporta la venitul fiecărui cetățean, ci la profesia lui, putând duce, destul de ușor, la o situație greu de suportat, mai ales de către pătura săracă a țării.

Ar merita făcută totuși o observație despre posibilitatea reformării sistemului fiscal existent atunci. Observăm că această inițiativă a emanat aproape în totalitate din preocupările oamenilor politici liberali, mai apropiați spiritual și financiar de poporul pe care-l conduceau. Astfel a fost pledoaria deputatului liberal C. C. Dobrescu-Argeș, din cadrul ședinței de la 9 martie 1893, la care au aderat V. G. Morțun și P. S. Aurelian; el spunea că taxele în vigoare, impozitul funciar sau patenta, întemeindu-se pe profesii, și nu pe venituri, aveau drept consecință complicarea și mai mult a situației țăranilor. Un an mai târziu, cu ocazia dezbaterii asupra Mesajului Tronului, un alt liberal, Constantin I. Nicolaescu, milita, oarecum detașat de interesele luptei de partid, în favoarea unui impozit progresiv pe avere, pledând pentru necesitatea aplicării lui imediate⁸¹.

Legea maximului a întărit percepția – comună în epocă, dar și în istoriografia recentă – conform căreia politica guvernului conservator ar fi reprezentat un corolar al intereselor marilor proprietari. Sistemul fiscal a rămas, pentru un liberal-radical precum George Panu, aria cea mai sterilă a acestei guvernări⁸². Spiritul proiectului era însă mai complex și cu implicații mult mai profunde decât simpla creștere a unor taxe. De remarcat este faptul că înființarea unor taxe de export asupra mărfurilor nu era deloc o măsură viabilă deoarece, în afară de unele produse, precum cerealele, sarea și vitele, România nu exporta aproape nimic. Împrumuturi externe fuseseră contractate atât de conservatori, cât și de liberali. Totuși, comunele aveau nevoie, pentru o bună administrare, de aproximativ 60 de milioane de lei, liberalii fiind de părere că ar fi fost mai potrivită creșterea tarifelor de import pentru acoperirea acestei sume. Vămile produceau la acel moment doar 30 de milioane, ceea ce însemna că era nevoie de o dublare a cuantumului taxei de import; lucru care ar fi putut duce către unele conflicte cu țările cu care încheiasem convenții comerciale. Prin urmare, constrâns de necesitatea lichidării împrumuturilor făcute și a echilibrării bugetelor locale, guvernul conservator nu a întrezărit decât soluția impozitării produselor fabricate în comune și a creșterii taxelor

⁸¹ Un partid format aproape exclusiv din oameni cunoscuți pentru averea lor considerabilă nu putea sau nu voia să înțeleagă nevoile unei societăți care dorea cu ardoare depășirea condiției umile de truditore și simplă contribuabilă la stat. De exemplu, Petre P. Carp nu a făcut niciodată concesii reale păturii de jos a societății, dar nici nu a fost în intenția lui de a o ține într-o permanentă stare de sărăcie. La cererea unor reprezentanți ai păturii de mijloc, de a se înființa mai multe școli superioare în țară pentru ca, prin obținerea diplomelor, ea să poată deveni „complicea de guvernare a păturei noastre conducătoare”, Carp răspundea printr-un scurt, dar elocvent portret al românului, care „se naște bursier, trăiește funcționar și moare pensionar”. Vezi Hyperion (Ștefan Antim), *Petre P. Carp. O cercetare critică*, București, Tipografia „Gutenberg”, Joseph Göbl, 1915, p. 10–11). Autor al unor interesante studii despre personalitățile politice românești, Ștefan Antim a lăsat o evocare destul de realistă a aristocrației din a doua jumătate a secolului al XIX-lea: „Rebelă oricărui jug, stăpână absolută pe o situație nedisputată de nimeni, ea (oligarhia) și-a creat conducătorii după capricii și i-a răsturnat după fantezii, cu acea nepăsare a omului în huzur, sigur de sine și care știe că orice ar face nu i se poate întâmpla nimic rău, contribuind astfel la nestatornicia, la nerecunoștința și la anarhia de jos” (*ibidem*, p. 14–15).

⁸² Nicolae Isar, *op. cit.*, p. 122.

de consumație, în scopul obținerii unor noi resurse pentru stat⁸³. Condamnată cu înverșunare de opoziție și o parte a populației regatului, legea maximumului taxelor apărea, doi ani mai târziu – odată cu revenirea la putere a liberalilor –, drept o reformă benefică, „tenorii” partidului uitând cu totul ceea ce criticaseră atât de acerb în trecut.

THE LAW OF MAXIMUM FEES AND COMMUNAL CONTRIBUTIONS OF 1893
IN CONSERVATIVE AND LIBERAL POLITICAL RHETORIC
(Summary)

Keywords: law, fee, commune, products, speech.

Between the years 1891 and 1895, after three years of political instability and another twelve of liberal domination, power was won by the Conservative-Junimist government led by Lascăr Catargiu. Hardly one could affirm that the experienced party leader was a privileged political man in the early years of the government. His constant attempts to regain the power, justified by his position as head of the Conservative Party, have often been thwarted by the Junimist group – and not only by it – but also by the hostile position shown not only once by King Carol I. Thus, the reactions of some conservatives against the Junimists manifested during these years should not surprise too much. On the other hand, the Junimist formation represented, even without the royal support, a resilient force by the value of its members, but also by the viability of a government program accepted by most of the conservatives. Moreover, Lascăr Catargiu's – Petre P. Carp government was later to be involved in a heated opposition by Liberals, especially after Dimitrie A. Sturdza's election as the party's incontestable head.

The year 1893 was considered, legislative speaking, the most prolific year of the Conservative-Junimist cabinet. One of the most important laws adopted during this government was the law of maximum and communal contributions. An integral part of the government's political and financial conception, the legislative initiative of April 1893 stirred up the most violent reactions, both from liberals and from the people. The essence of the law was to increase the consumption taxes on products which were manufactured in communes. It is not difficult to anticipate that the opposition has found a breeding ground to exploit it, especially among those directly concerned, to whom these taxes were applied. Thus, the Liberals have done their best to turn the law into a political weapon to overthrow the government, remaining for it the sole option to defend the bill in Parliament, by resorting to an impetuous but compelling speech.

⁸³ Polemicile acide dintre tabăra liberală, prin vocea lui Dobrescu-Argeș, Emanoil Porumbaru sau Anastase Stolojan, și tabăra conservatoare, prin Constantin C. Arion și Menelas Ghermani, au continuat și în anii următori. Dușmani declarați ai impozitului funciar (pe care-l vedeau ca fiind conceput într-un mod absolut inechitabil), ai impozitului direct și indirect, așa cum erau ele gândite atunci, liberalii îi criticau cu asprime pe conservatori pentru incapacitatea lor de a înțelege inechitatea impozitelor în vigoare. De cealaltă parte, conservatorii nu se împotriveau cu totul propunerilor liberale, însă multe dintre ele erau văzute ca fiind periculoase atât pentru țară, cât și pentru păturile conducătoare. La rândul său, ministrul de Finanțe, Menelas Ghermani, încerca să demonstreze că o reformă fiscală creată în spiritul stabilirii unui echilibru social, și nu pentru a ajuta la dezvoltarea resurselor țării, era o idee absurdă și lipsită de rațiune, conchizând, cu un anume cinism: „[...] în definitiv, care impozit este drept?” (*ibidem*, p. 120–122).